

ОТРАСЛЕВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИКИ

О.М. КРАВЦОВА,
ДонНТУ

НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ЗАКРИТТЯ ШАХТ

Україна пройшла багаторічний шлях спроб реструктуризації вугільної промисловості. Як відзначають фахівці, в управлінні галуззю було „багато прорахунків і помилок, які обумовлені: відсутністю державної стратегії економічного і соціального розвитку країни, системної концепції реструктуризації і розвитку енергетики; недостатньо обґрунтованими, часто рефлекторними організаційними діями при рішенні найскладніших комплексних проблем, зсувом цілей, коли бажання в короткі терміни отримати і реалізувати зарубіжні кредити на закриття шахт затуляло суть проблеми” [1]. Великою проблемою залишається закриття шахт. Цьому питанню приділено увагу з боку провідних науковців і практиків як технічного, так і економічного напрямків. Економічно-політичні і соціальні проблеми реформування вугільної галузі висвітлені в працях О.І. Амоші, В.Н. Амітана, Ю.Н. Кіклевича, Є.М. Браткова, Л.М. Рассуждай. Технічні, геологічні й екологічні наслідки закриття шахт вивчалися Є.А. Яковлевим, А.В. Луциком, В.А. Слядневим. Більшість шахт Донбасу, особливо в старих промислових районах, сполучені між собою виробками й мають загальне гідро-геологічне середовище. Питання взаємодії шахт до теперішнього часу не вивчено, тому закриття однієї з них може привести до непередбачуваних наслідків для інших, що підтверджується негативним досвідом закритих шахт за останні роки [2]. Спеціалісти Державної компанії „Укрвуглереструктуризація” О.П. Семьонов, В.Н. Єрмаков, С.Я. Петренко виявили нові чинники збільшення інженерно-сейсмогеологічного ризику при великомасштабному закритті шахт, зафіксували новий вид витрат у вугільній промисловості, які класифікуються як витрати, пов'язані з подоланням наслідків закриття шахт [3]. Питання створення робочих місць підніма-

лося Л.М. Брайніною [4].

Передусім автори досліджували або окремі аспекти ліквідації шахт [1, 2, 3, 4], або коло питань одного чи декількох конкретних підприємств [5]. Методика закриття вугільного підприємства, яка визначена Порядком ліквідації збиткових вугледобувних і вуглепереробних підприємств [6], має багато недоліків, що відбиваються на якості процесу реструктуризації.

Стаття має на меті показати, що проблеми закриття шахт і подолання негативних наслідків набули масового характеру, вийшли за межі вугільної галузі, потребують перегляду порядку і критерію закриття шахт.

Підприємством – правонаступником по здійсненню робіт по фізичній ліквідації шахт призначена Державна компанія «Укрвуглереструктуризація» (УДКР). Перелік необхідних заходів та зміст основних документів, за якими діє УДКР - Проект ліквідації шахти і Техніко-економічне обґрунтування недоцільності подальшої роботи шахти формувався під час ліквідації шахт. Остаточний варіант було затверджено після того, як пройшла перша хвиля масового закриття шахт (1997-1999 рр.), і негативні наслідки цього процесу вже відбулися, що призвело до непередбачених, майже катастрофічних наслідків щодо підтоплення інших шахт, виникнення депресивних районів тощо.

Ліквідація шахт фінансується за рахунок бюджетних централізованих засобів на реструктуризацію. З початку ліквідації станом на 01.01.2004 р. УДКР отримано і використано 2881264,1 тис. грн, бюджетні видатки склали 99,1% від загального обсягу надходжень, кошти МБРР - 0,8% від отриманих коштів. Напрямки використання міжнародних траншей і кредитів

© О.М. Кравцова, 2005

не пов'язані ні з розвитком вугільної промисловості в Україні, ані з вирішенням соціальних або екологічних проблем закриття шахт.

Темпи і кількість шахт, що закриваються в масштабах країни, ігнорують

світову практику. Станом на 01.01.2004 р. до складу проектів закриття і ліквідації шахт УДКР входило 107 шахт, з них прийнято 100 шахт. Дані про розташування шахт по регіонам надано в табл. 1.

Таблиця 1.

Групування шахт, що входять до складу проектів закриття і ліквідації шахт УДКР, по областях України

Найменування області	Кількість шахт у стані закриття, одиниць	Кількість шахт у складі УДКР, одиниць	З них завершено фізичну ліквідацію, одиниць
Донецька	56	51	16
Луганська	42	41	29
Львівська	3	2	1
Закарпатська	1	1	1
Волинська	5	5	4
Разом	107	100	51

Як видно з даних табл. 1, із 107 шахт, що входять до складу проектів закриття та ліквідації, 98 розташовані на Донбасі, що становить 91,6% в загальній кількості. Завершена фізична ліквідація на

45 шахтах Донбасу.

Використання отриманих УДКР коштів проводиться за конкретними напрямками, про що наведено в табл. 2.

Таблиця 2.

Відомості про виконані обсяги робіт та фактично отримані кошти УДКР станом на 01.01.2004 р., тис. грн

Найменування витрат	Проектні показники в цінах 1997р.	Виконані обсяги з початку ліквідації	% виконання	Фактично отримано коштів з початку ліквідації	Остаточний обсяг виконання робіт
Фізичне закриття	1651968	923193	55,9	928390	728776
Витрати на екологію	723088	103670	14,3	99435	619418
Подолання наслідків ліквідації шахт	662963	262545	39,6	272835	400418
Утримання ліквідаційних організацій	40933	37999	92,8	38011	2934
Проектні роботи	162459	69047	45,5	67700	93412
Витрати щодо пом'якшення соціально-економічних наслідків	3615094	1366278	37,8	1535818	2248816
Разом	6856505	2762732	40,3	2942189	4093774

Як видно з табл. 2, з початку ліквідації УДКР фактично освоєно 40,3% від проектних коштів. Використання коштів за напрямками проводиться нерівномірно. Кошти на утримання ліквідаційних організацій використані на 92,8%. Це означає, що терміни ліквідації шахт майже скінчилися або перевищують проектні строки. В той же час по фізичному закриттю шахт виконано обсягів робіт на 55,9% від проектних сум. Фізичне закриття шахт включає заходи щодо доробки підготовлених гірничими роботами запасів вугілля та інших корисних копалин, ліквідації вертикальних та похилих стовбурів, технічних свердловин, демонтаж обладнання та устаткування, розбірку будинків та споруд, вирішення проблем водовідливу на шахті та заходи по утриманню її в період ліквідації. Проектні роботи, які виконуються за логікою до закриття шахт, виконані лише на 45,5 %, що дає підставу говорити про низький рівень техніко-економічного обґрунтування за-

криття шахт і незабезпеченість робіт проектною документацією. Фактичний обсяг робіт, спрямованих на пом'якшення соціально-економічних наслідків ліквідації шахт, складає 37,8% від запроєктованої вартості, що призводить до зростання соціальної напруги в депресивних районах. Виникає реальна загроза екологічної катастрофи, бо екологічна складова проектів закриття шахт освоєна тільки на 14,3%. Разом з тим фінансується напрямок „подолання наслідків ліквідації” – 39,6%, що вказує на недоліки у проектній роботі, бо такий напрямок являє собою роботи, які незаплановані, невраховані проектом своєчасно, наприклад, будівництво водовідливних споруд на сусідніх діючих шахтах через підтоплення або реконструкція будинків на поверхні.

В табл. 3. порівняно питомі витрати по вказаним напрямкам (групам) по Донецькій і Луганській областях .

Таблиця 3.

Порівняння питомих витрат на ліквідацію шахт за напрямками

Найменування витрат	% виконання робіт від проекту	Фактичні питомі витрати на 1 грн загальних витрат
Проектні роботи		
Донецька область	39,3	0,02
Луганська область	47,633	0,03
Витрати на екологію		
Донецька область	8,4	0,015
Луганська область	18,5	0,07
Подолання наслідків ліквідації		
Донецька область	47,7	0,13
Луганська область	20,2	0,04
Разом по областях		
Донецька область	44,7	1,0
Луганська область	36,2	1,0

Як видно з табл. 3, спостерігається цілком нормальна тенденція: чим більше виконано проектних робіт і освоєно обсягу заходів екологічного характеру, тим менше потрібно коштів на подолання наслідків ліквідації шахт.

Перекося у фактичному виконанні проектів закриття і ліквідації шахт вказу-

ють на те, що процес закриття шахт почато стихійно, внаслідок дефіциту коштів на підтримку шахт, без попереднього детального обстеження умов і прогнозування наслідків.

Негативні наслідки необґрунтованості одночасної ліквідації великої кількості шахт виявилися в наступному. Експер-

тами доведено, що в Стаханово-Брянському, Краснодонському, Антрацитово-Краснолучському і Сніжнянському районах закриття шахт відбувалося без затверджених проектів, екологічних експертиз, науково-технічного обґрунтування і прогнозу соціально-екологічних наслідків [7]. Шахта самостійно подавала розрахунок недоцільності її існування на розгляд у відповідну комісію, тим самим керівництво шахти виправдовувало свої власні помилки в роботі та галузеві недоліки. Як правило, такі розрахунки затверджувалися, без врахування проблем, навіть суто технічного характеру.

В результаті поспішності та недодуманості фактична вартість і терміни ліквідації шахт значно перевищують проектні показники. На одні лише заходи по фізичній ліквідації шахти ім. Орджонікідзе використано більше 34,1 млн. грн, „Красногвардейская” – 34 млн. грн, „Центральна” (м. Макіївка) – 21 млн. грн, „Кочегарка” – 37 млн. грн, „Кондратьєвка” – 43 млн. грн, ім. Ізотова – 38 млн. грн [3]. Практикою доведено, що найдорожчими та найтривалішими є проекти закриття шахт, які зв'язані з гідробезпекою діючих шахт, особливо, коли в первісному варіанті проблему не було враховано. Значна частина таких шахт вже не закривається, а переводиться у водовідливний режим. З економічної точки зору, на діючій шахті погіршуються техніко-економічні показники через збільшення собівартості вугілля за причиною додаткових витрат електроенергії на відкачування посиленої притоки води з закритих шахт.

Наявність в рамках проведення фізичної ліквідації шахти постійних витрат в умовах недотримання встановлених термінів через недостатнє виділення коштів також сприяє збільшенню вартості. Вплив чинника часу на витрати по фізичній ліквідації шахт виражається залежністю [3]

$$C = 1719,5 + 1063 * T,$$

де C – вартість фізичної ліквідації шахти

T - тривалість здійснення ліквідації шахти.

Економічний збиток від втрат запасів вугілля, що залишаються на шахтах при їх ліквідації, не розраховується до теперішнього часу. Техніко-економічне обґрунтування містить дані про стан та якість запасів, можливість їх подальшого відпрацювання, передачі діючій шахті чи списання з обліку й переведення до залікової групи „Закриті шахти” Державного балансу корисних копалин України. Фактично в діючих проектах питання відновлення гірничих робіт, використання виробок, будівель, споруд цей аспект майже не висвітлюється. Питання диверсифікації не розглядається з причини відсутності бюджетного фінансування цього напрямку.

За 1995-1999 р. закрито 41 шахту, з різних причин у галузі звільнилося біля 350 тис. чол. [8]. Цілком природно, що за такий короткий термін в умовах загальної економічної кризи неможливо створити нові робочі місця, упровадити природоохоронні заходи, раціонально розподілити майбутні витрати. В табл. 4 наведено дані про обсяги виконання і спрямованість витрат соціально-економічного характеру.

Як видно з табл. 4, якнайповніше фінансуються першочергові заходи, що пов'язані з грошовими і натуральними виплатами працівникам. Заходи по створенню інфраструктури, нових робочих місць, переобученню виконуються на 10-15%, що викликає погіршення житлових, соціальних умов, перекреслює перспективу розвитку регіону.

Працевлаштування вивільнених робітників здійснюється згідно Постанови Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 р. № 1954 „Про заходи щодо створення нових робочих місць для працівників, вивільняються з вугледобувних та вуглепереробних підприємств, що ліквідуються згідно з рішенням Кабінету Міністрів України” [9]. Починаючи з 2003 р, у програмах соціально-економічного розвитку регіонів окремим розділом передбачаються заходи щодо створення нових робочих місць. Обласні держадміністрації, на територіях яких розташовані шахти, що ліквідуються, влаштовують конкурс бізнес-планів з урахуванням пріоритетного розвитку вироб-

ництв, визначених у програмах соціально-економічного розвитку регіонів. Кошти у вигляді субвенцій виділяються облдержадміністраціям у розмірах, що передбачені проектами ліквідації шахт. При Донецькій обласній раді створена Постійна комісія з питань реструктуризації підприємств вугі-

льної промисловості та створення нових робочих місць, але програма створення нових робочих місць освоєна лише на 10,1 %. Як правило, шахтарю пропонують працевлаштуватися на сусідню шахту за рахунок вивільненого пенсіонера.

Таблиця 4.

Виконання соціально-економічних заходів при закритті шахт, тис. грн

Найменування витрат	Проектні показники в цінах 1997р.	Виконані обсяги з початку ліквідації	% виконання	Фактично отримано коштів з початку ліквідації
Утримання та передача об'єктів соціальної сфери	86080	9801	11,4	49368
Будівництво житла і об'єктів комунального господарства	376178	56115	14,9	59189
Регресні позови	429319	344730	80,3	401305
Вихідні допомоги і компенсації	51955	26500	51,0	26721
Постачання вугілля	462580	317076	68,5	313263
Переобучення	8653	55	0,6	51
Створення нових робочих місць	1550784	157061	10,1	228173
Заробітна плата звільнених	433131	326284	75,3	323772
Інші соціальні виплати	216414	128655	59,4	133975
Разом	3615094	1366277	37,8	1535817

У шахт бракує коштів на виконання заходів щодо введення тарифних ставок та окладів у відповідності з встановленою заробітною платою [10]. Сучасний рівень заробітної плати і привабливості шахтарської праці такий низький, що працездатному шахтарю не вигідно влаштуватися на сусідню шахту. Згідно діючому законодавству він стає на облік до Центру зайнятості. Перший рік він отримуватиме 100% середнього заробітку, другий рік – 50% середнього заробітку. Таким чином, якщо припустити, що середній заробіток працівника становив навіть 800 грн, то за два роки він отримує 14400 грн доходу, не працюючи і не ризикуючи своїм життям. У випадку працевлаштування на аналогічну роботу він отримує 16128 грн (з урахуванням утримань біля 16%), але працюючи: 800 х

$2 \times 12 - 0,16 \times (800 \times 2 \times 12) = 16128$ грн. Реальні темпи підвищення середньої заробітної плати не виправдовують ризику, якому підлягає життя шахтаря при даному рівні охорони праці і техніки безпеки.

Масове закриття шахт призвело до перекосів у розподілі майбутніх витрат на діючих шахтах. Так, в м. Донецьку поблизу шахти „Петровська” було закрито 12 шахт. Витрати по виплатах понад 1500 регресних позовів та забезпеченню побутовим вугіллям 4500 ветеранів праці було віднесено на витрати шахти „Петровська”. Неповноцінність проведення ліквідації сусідніх шахт призвела до того, що невелика по об'ємах видобутку шахта до квітня 2003 р. несла додаткові, не відшкодовувані державою витрати.

В табл. 5 наведені дані про вико-

нання екологічних заходів.

Таблиця 5.

Обсяги виконання екологічних заходів при закритті шахт, тис. грн

Найменування витрат	Проектні показники в цінах 1997р.	Виконані обсяги з початку ліквідації	% вико-нання	Фактично отрима-но коштів з поча-тку ліквідації
Рекультивация земель	86999	12200	14,0	11547
Ліквідація ставків від-стійників	22903	4696	20,5	4882
Формування породних відвалів	449718	46322	10,3	44752
Інші витрати	163468	40452	24,7	38254
Разом	723088	103670	14,3	99435

Як видно з табл. 5, обсяг робіт екологічного характеру виконано на 14,3%, що свідчить про відсутність комплексності у процесі закриття шахт, нехтування майбутнім Донбасу. Запроектвані обсяги робіт по гасінню, рекультивациі та озелененню териконів виконані на 10%. На працюючій шахті шахтні води постійно відкачуються в плановому порядку, при ліквідації шахт вода хаотично підмиває ґрунт, підтоплює будівлі або надходить до річок, забруднюючи їх. Ні на одній з шахт, що ліквідується, не передбачено використання установки для мінералізації шахтних вод,

бо її вартість сягає 50 млн. грн. Загальна площа підтоплених ділянок в Луганській області становить 4 тис. га, в Донецькій області – 5 тис. га [8].

Таким чином, масове закриття шахт призвело до виникнення соціально-економічних та екологічних проблем, і в даний час допускається значне відставання у виконанні заходів соціальної й екологічної спрямованості. На прикладі шахт, що закриваються й входять до Шахтарської дирекції УДКР, ці питання розглянуто комплексно (табл. 6).

Таблиця 6.

Відомості про шахти Шахтарської дирекції УДКР

Найменування шахти	Кількість балансових запасів, що залишилися, тис. т	З них кількість запасів, підготовлених до вилітків, тис. т,	Чисельність на момент ліквідації/ звільнено, чол.	Загальна сума проекту ліквідації, тис. грн
„Фомінська”	71	-	312 / 275	38728,8
„Шахтарська”	10200	-	969 / 707	46356,7
„Московська”	18200	460,0	1050 / 918	100821,0
„Донецька”	21500	14700	466 / 431	41555,0
„Кіровська”	12200	10500	764 / 738	44222,0
Разом	62171	25660	3561 / 3069	271683,5

За даними табл. 6 видно, що за ознакою виробки запасів ліквідовано одну шахту – „Фомінську”, на останніх чоти-

рьох балансових запасів вистачало на 30 – 70 років роботи при середній виробничій потужності 350 тис. т вугілля на рік. 62,2

млн. т балансових запасів переведено до облікової групи „Закриті шахти” Державного балансу корисних копалин України. Певна частина цих запасів може бути поставлена на баланс сусідніх шахт і буде розроблена. Деяка частина, особливо в тонких пластах, втрачається, переводиться до в категорії забалансових, оскільки можливість їх розробки не оцінювалася фахівцями. Кількість підготовлених до виїмки запасів трьох ліквідовуваних шахт сягає 25,660 млн. т. З економічної точки зору, це прямі збитки, втілені в неамортизованих за виробничим методом гірничих виробленнях, за допомогою яких підготовлені запаси. Непогашеними залишилися понад 32 км виробок. З урахуванням того, що на 1 м виробок приходиться 1 комплект металевого кріплення (близько 0,5 т), а більш половини кріплення залишилося не вилученим, 16 тис. т металу втрачено. Кількість звільнених на шахтах складає 3069 чол., із них на пенсію пішли 1125 чол., 1944 чол. обліковуються в центрі зайнятості.

На прикладі „Шахтоуправління ім. 17 партз'їзду” розглянуто результат ліквідації вугільного підприємства як різницю між визначеною ліквідаційною вартістю підприємства, що складає прибуткову частину бюджету ліквідації, та сумарними витратами, пов'язані з ліквідацією. Результат ліквідації підприємства визначається шляхом віднімання з скоректованої вартості всіх активів балансу суми всіх зобов'язань підприємства і поточних витрат, пов'язаних з ліквідацією. Для коректування вартості активів станом на певну дату балансу із загальної суми активів, яка складала 100297 тис. грн віднімається залишкова вартість будівель, споруд і передавальних пристроїв, гірничих виробок в сумі 40211 тис. грн, тому що через специфіку вугільної галузі ці об'єкти не представляють комерційний інтерес і їх справедлива вартість прирівнюється до нуля. Вартість інших активів, за винятком грошових і прирівняних до них коштів, зменшується до ринкової або справедливої вартості, що становить 10 – 30 % їх балансової вартості. Крім того, із суми активів віднімається прострочена дебіторська заборгованість в

сумі 1675 тис. грн і вартість невиробничих основних фондів підприємства 4279 тис. грн, оскільки соціальні об'єкти безвідплатно передаються в комунальну власність. При продовженні діяльності підприємства ці активи можуть приносити дохід від реалізації або здачі в оренду.

Скоректована вартість активів рівна:

$$(100297 - 40211 - 0 - 1675 - 4279) \times 10 / 100 + 0 = 5413 \text{ (тис. грн) - min}$$

$$(100297 - 40211 - 0 - 1675 - 4279) \times 30 / 100 + 0 = 16240 \text{ (тис. грн) - max}$$

Сума зобов'язань шахтоуправління на дату балансу складала 31115 тис. грн: 27177 (короткострокові) + 3938 (довгострокові) = 31115 (тис. грн)

Розмір вихідної допомоги трудящим, звільненим при ліквідації (1375 чоловік) та сума компенсації на період їх працевлаштування складатиме приблизно 1964 (тис. грн), яка додається до 31115 тис. грн, що становить 33079 тис. грн зобов'язань при активах у максимальній вартості 16240 тис. грн або мінімальній – 5413 тис. грн. Порівняння суми активів та зобов'язань приводить до висновку, що навіть за умови найсприятливішого продажу активів шахтоуправління не в змозі самотійно розрахуватися по зобов'язанням, коштів для проведення ліквідаційних заходів взагалі не існує. За будь-якого з варіантів із державного бюджету має бути виділена додаткова сума коштів на розрахунки з працівниками і на здійснення заходів з ліквідації. Для прикладу, проектна вартість закриття аналогічної за умовами шахти „Московської” згідно Програмі „Українське вугілля” складає 104900 тис. грн, у тому числі на подолання соціальних наслідків 40400 тис. грн. На шахті „Бутовка-Донецька” витрати на підтримку шахти у водовідливному режимі дорівнюють 10255 тис. грн щорічно.

В табл. 7 наведений розрахунок вартості ліквідації шахтоуправління, який був отриманий з використанням бракуючих даних ліквідації схожого підприємства – шахти «Кіровська», термін ліквідації якого за проектом дорівнює трьом рокам.

Таблица 7.

Зведений розрахунок вартості фізичного закриття
„Шахтоуправління ім. 17 Партз'їзду”

№ п/п	Найменування показника	Сума, тис. грн
1	Виробничі витрати, всього, у тому числі	18840
1.1	Фізичне закриття шахти, всього, з них	7583
	- ліквідація стовбурів і технічних свердловин	1185
	- розбирання будівель і споруд на поверхні	4404
	- утримання загальношахтних машин в період ліквідації	834
	- демонтаж устаткування та загальношахтних машин	809
	- планування площі	351
1.2	Забезпечення екологічної безпеки, з них	5678
	- гасіння і переформовування порідних відвалів	868
	- озеленення порідних відвалів	168
	- рекультивація земель	4642
1.3	Витрати щодо посилення комплексу водовідливу	4250
1.4	Витрати на науково-дослідні і проектно-дослідницькі роботи	868
1.5	Витрати на утримання апарату замовника	461
2	Витрати з подолання соціально-економічних наслідків ліквідації шахти, всього, у тому числі	11142
	- погашення заборгованості по заробітній платі	5076
	- виплата вихідної допомоги	1964
	- постачання вугледержувачів безкоштовним вугіллям	502
	- ліміт коштів на створення нових робочих місць для трудящих, які звільняються	3600
	Сукупні витрати	29982

Як видно з таблиці 7, при ліквідації чисті виплати держави шахтоуправлінню за вирахуванням сум, отриманих від ліквідації (як показує практика, близько 400 тис. грн) складуть 29582 тис. грн. Крім того, після завершення ліквідації держава мусить фінансувати постачання вугледержувачів безкоштовним вугіллям на комунальні потреби, контроль за виділенням газу на поверхню, просіданням земної по-

верхні і водним режимом, що дорівнюватиме близько 480 тис. грн щорічно.

Порівняємо отримані результати із сумарними витратами держави у разі підтримки даного вугільного підприємства. В табл. 8 наведено процес утворення системи доходів і витрат в перші три роки впровадження проекту по збільшенню річного видобутку вугілля до 260 тис. т при проектній потужності 315 тис. т.

Таблиця 8.

Прогноз показників впровадження проекту збільшення річного видобутку вугілля на „Шахтоуправлінні ім. 17 Партз'їзду”

Найменування показника	1-й рік	2-й рік	3-й рік	Разом
Видобуток вугілля, тис. т	180	260	260	700
Обсяг реалізації, тис. т	151,2	223,5	223,5	598,2
Обсяг реалізації тис. грн	18734,9	29005	29005	76744,9
Чисельність ПВП, чол.	1677	1871	1871	1806
Середньомісячна продуктивність праці 1 ПВП, т	9,0	11,6	11,6	11,0
Середньомісячна заробітна плата 1 ПВП, грн	440	520	520	-
Дотації з бюджету всього, тис. грн, у тому числі	11876	20400	6800	39076
- на розвиток шахти	-	13600	-	13600
- на оснащення лав устаткуванням	6800	6800	6800	20400
- на погашення заборгованості по заробітній платі		-	-	5076
Надходження до бюджетів та фондів всього, тис. грн, у тому числі:	6022	7940	7940	21902
ПДВ	2480	3270	3270	9020
Пенсійний фонд та інші ФСС	3542	4670	4670	12882
Перевищення витрат з бюджету над прибутковою частиною, тис. грн	5854	12460	-1140	17174

Дані табл. 8 показують, що за три роки впровадження проекту вартість шахти для держави складе 17174 тис. грн, це забезпечить здобич 700 тис. т високоякісного енергетичного вугілля – антрациту із зольністю 27,7% (дотація на 1 т реалізованого вугілля складатиме 28,71 грн), зайнятість 1806 чол. Стабільна робота шахти виключить негативні гідро-геологічні дії: підтоплення територій, забруднення підземних і поверхневих вод, погіршення роботи водозаборів, провали денної поверхні, які призводять до деформації будівель і споруд, збільшення сейсмічності територій. Результати порівнянь зведені в табл. 9.

В найближчі три роки вартість підтримки шахтоуправління в діючому режимі рівна 17174 тис. грн, а сукупні витрати

по ліквідації складатимуть 29582 тис. грн. До державних витрат слід додати вартість закупівлі 598,2 т енергетичного вугілля на суму 76744,9 тис. грн (за аналогічною ціною) і залишкову вартість будівель, споруд і передавальних пристроїв, гірничих виробок в сумі 40211 тис. грн. Розрахунок підтверджує відсутність будь-якої вигоди закриття шахт за параметром, відмінним від виробки запасів: економічної, екологічної або соціальної.

Таким чином, аналіз закриття нерентабельних шахт виявив ряд істотних недоліків, які викликають негативні наслідки для вугільної галузі і для економіки в цілому:

Таблица 9.

**Порівняння варіантів ліквідації та продовження діяльності
„Шахтоуправління ім. 17 Партз'їзду” за три роки**

Впровадження проекту збільшення річного видобутку вугілля		Ліквідація шахтоуправління	
Напрямки	Сума, тис. грн	Напрямки	Сума, тис. грн
Сумарні дотації	17174	Сукупні витрати на закриття	29582
		Закупівля 598,2 тис. т вугілля	76744,9
		Залишкова вартість основних засобів, що залишаються в шахті	40211
Разом	17174	Разом	146537,9
На 1 т реалізованого вугілля	28,71 грн	На 1 т закупленого вугілля	244,96 грн

1. Зниження вуглевидобування в державному масштабі, оскільки закриття нерентабельних шахт не заповнюється введенням нових перспективних вугледобувних підприємств. Причини полягають в дефіциті державних асигнувань, великому терміні будівництва вугледобувного і окупності капітальних витрат на будівництво нових шахт.

2. Нераціональне використання капітальних вкладень шахт, що закриваються, з невідпрацьованими розкритими і підготовленими до виїмки запасами.

3. Погіршення екологічної обстановки на закритих шахтах і прилеглих територіях.

4. Втрата висококваліфікованих кадрів.

5. Вироблення обивательського відношення до природних ресурсів, трудового потенціалу і майбутнього держави.

Подальші наукові дослідження плануються спрямувати на пошук нового критерію, за яким закриття шахт має бути доцільним з точки зору економічної безпеки держави, з урахуванням наслідків економічного, екологічного і соціального характеру.

Література

1. Амитан В.Н., Киклевич Ю.Н. Экономико-политические и социальные

проблемы реформирования угольной промышленности за рубежом/ Уголь Украины. - 2004. - №1. – с. 51-55.

2. Булат А.Ф., Перепелиця В.Г. Чемерис І.Ф. Диверсифікація діяльності шахт у напрямку реструктуризації вугільної галузі/ Уголь Украины. – 2001. - №1 . – с. 5-7.

3. Семенов А.П., Ермаков В.Н., Петренко С.Я., Рыбалко В.А. Влияние фактора времени на затраты по физической ликвидации шахт/ Уголь Украины. – 2002. - №2-3. – с.25-28.

4. Л.М. Брайнина, Н.В. Чувикина. Создание рабочих мест при ликвидации шахт/ Уголь Украины.- 1999. - № 7. – с.16-18.

5. Доброгорский Н.А., Сафроннов И.Л., Ишков В.В., Шевченко В.П. О проблемах закрывающихся угледобывающих предприятий Донбасса (на примере Чистяково-Снежнянского района)/ Уголь Украины. – 2002. – №2-3. – с. 24-25.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.97г. № 939 „Про порядок ліквідації збиткових вугледобувних підприємств”.

7. Проблема топливно-энергетических ресурсов в мире и Украине/ Уголь Украины. – 2004. - № 5. – с. 3-11.

8. Копылов В.А., Хлапенков Л.Е., Бортников А.А., Ивашин Ю.В., Кожушкин С.Г., Ивашин В.М. Реструктури-

зация угольной промышленности и ее социально-экологические последствия/ Уголь Украины. – 2000. - №10, - с. 3-7.

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.12.2002 р. № 1954 „Про заходи щодо створення нових робочих місць для працівників, вивільняються з вугледобувних та вуглепереробних підприємств, що ліквідуються згідно з рішенням Кабінету Міністрів України”

10. Амоша А., Братков Е., Рассуждай Л. Пути решения проблемы повышения удельного веса расходов на оплату труда в себестоимости угольной продук-

ции/ Экономика Украины. – 2004. - № 12. – с. 18-22.

11. Голованов В.Е. Влияние затопления ликвидированных угольных шахт на водоприитоки действующих/ Уголь Украины. – 2004. - №3. – с. 14-16.

12. Яковлев Е.А., Сляднев В.А., Юркова Н.А. Влияние закрытия шахт на активизацию процессов подтопления и усложнение горно-гелогического состояния территории// Экологія довкілля та безпеку життєдіяльності. – 2003. -№6.

Статья поступила в редакцию 27.05.2005

А.В. САРАТОВ,

ОАО «Концерн «Стирол», г. Горловка

ОЦЕНКА КОНКУРЕНЦИИ НА РЫНКЕ МИНЕРАЛЬНЫХ УДОБРЕНИЙ В СТРАНАХ СНГ И ДАЛЬНЕГО ЗАРУБЕЖЬЯ

Риск в условиях рыночной конкуренции — сложное явление, имеющее множество несовпадающих, а иногда противоположных реальных оснований. Это обуславливает возможность существования нескольких определений понятия риска с разных точек зрения. В словаре Вебстера "риск" определяется как "опасность, возможность убытка или ущерба" [Цит. по: 1, с. 8]. Следовательно, риск относится к возможности наступления какого-либо неблагоприятного события. Существующие определения "риска" недостаточны для всестороннего анализа предпринимательской деятельности, что явилось причиной разработки исследователями ряда моделей риска. В работе [2] в качестве метода решения задачи построения новой модели риска автором выбран последовательный просмотр различных определений риска и выделения в них моментов, которые представляются важными для последующего синтеза нового определения риска.

Изучение предмета позволило Л.Н. Тэпман предложить следующее категориальное определение хозяйственного риска в предпринимательской деятельности

(предпринимательского риска): это "система экономических отношений по реализации способности предпринимателя творчески использовать элемент неопределенности в процессе воспроизводства или отдельных его моментах для получения добавочной прибыли (предпринимательского дохода)" [3, с. 7]. В этом и заключается предпринимательский риск, который характеризуется сочетанием возможности достижения как нежелательных, так и особо благоприятных отклонений от запланированных результатов [3, с. 10-11].

Степень риска в значительной мере будет уменьшена, если уделять самое серьезное внимание своим конкурентам. Дело в том, что на сегодняшний день разработан и апробирован ряд стратегических моделей, позволяющих определить сильные и слабые стороны конкурентов. Большой вклад в анализ конкуренции внес своими работами Майкл Портер, профессор Гарвардской школы бизнеса [4; 5]. Под общими стратегиями Портер имеет в виду стратегии, обладающие универсальной применимостью

©А.В. Саратов, 2005